

Telemark
FYLKESKOMMUNE

Motstandsmannen Oskar Espedal

Hvordan kan lokalhistoriske kilder kaste lys over min tippoldefars rolle under krigen, og hvilken rolle spiller det kollektive minnet i å bevare og formidle denne innsatsen i hans lokalsamfunn?

Figur 1: Portrett av Oskar Espedal , Hentet fra: (Digitalt

Museum, 2017)

Tips

Navn: Ida Koch Telta

Klasse:3STD

Fag: Historie

Termin & år: 2024/2025

Innhold

Sammendrag	1
Forord	2
1. Innledning	2
1.1. Bakgrunn	2
1.2. Avgrensning, problemstilling og disposisjon.....	3
2. Teori	5
2.1. Andre Verdenskrig generelt	5
2.2. Litteratur etter 2. Verdenskrig.....	6
3. Metode	8
4. Resultater og analyse	10
4.1. Oskar Espedal – Krigen.....	10
4.2. Hvilke lokale kilder finnes som kan fortelle noe om Oskar Espedals rolle som motstandsmann under andre verdenskrig?	14
4.3. Hvordan påvirket motstandsarbeidet hans liv, og hva kostet det ham og familien?	15
4.4. På hvilken måte har Oskar Espedals innsats blitt husket i familien og i lokalsamfunnet, og hvordan passer dette inn i større fortellinger om krigen?	17
4.5. Hvor viktig er det å ta vare på historiske kilder i et lokalsamfunn?	18
5. Drøfting	19
6. Konklusjon	21
7. Referanser	22

Sammendrag

Denne forskningsoppgaven undersøker hvordan Oskar Espedals innsats i motstandsbevegelsen under andre verdenskrig har blitt fremstilt og ivaretatt i ettertid, med fokus på hans rolle i den lokale motstandskampen i Rogaland. Oppgaven tar for seg Espedals bidrag, deriblant hans arbeid med å levere forsyninger til motstandsfolk, samt omstendighetene rundt hans arrestasjon og død i tysk fangenskap.

Basert på sekundærkilder, som avisartikler, historiske bøker og lokale beretninger, viser oppgaven at Espedal spilte en viktig rolle i motstanden, men at hans historie i stor grad har forblitt i

skyggen av mer kjente motstandskjemperes fortellinger. Etterkrigstidens fokus på nasjonale heltefortellinger kan ha bidratt til at mindre kjente enkeltpersoner ikke har fått like mye oppmerksomhet, til tross for deres innsats.

Funnene viser hvordan kollektiv hukommelse formes av historiske kilder og samfunnets prioriteringer. Espedals historie understreker lokalhistoriens rolle i forståelsen av motstandskampen og hvordan enkelte blir husket, mens andre glemmes.

Forord

Først og fremst vil jeg takke veilederen min, Tonje Caspara Skilbred Bakken, for hennes utrettelige engasjement og uvurderlige veiledning gjennom hele prosessen med denne oppgaven. Prosessen har vært både krevende og utfordrende, men hennes lærerike innspill og støttende tilnærming har gjort det mulig for meg å fullføre oppgaven med selvtillit og innsikt.

Jeg vil også rette en stor takk til min mors onkel, Aage Hagen for hans gode hjelp med å finne relevante kilder og informasjon, noe som har beriket min forskning betydelig. Til slutt ønsker jeg å takke familien min for deres konstante støtte og for at de har delt sin kunnskap, noe som har vært avgjørende i arbeidet med oppgaven.

Ida Koch Tjelta, 3STD, Porsgrunn videregående skole, 09.03.2025

1. Innledning

1.1. Bakgrunn

Andre verdenskrig er fortsatt svært relevant i litteratur, film og forskning, der den ofte skildres som et historisk vendepunkt. "*Vladimir Lenin ble sendt til Russland av tyskerne på samme måte som man kunne sende et glass som inneholder en kultur av tyfus eller kolera som skal helles i vannforsyningen til en stor by, og det fungerte med utrolig nøyaktighet.*" (Churchill, 2009) I en postmoderne tid, som legger vekt på mangfoldige narrativer og subjektive opplevelser, har individfortellinger fra krigen fått økt betydning. Postmodernismen utfordrer tradisjonelle helhetlige fortellinger ved å løfte frem personlige perspektiver, som gir en dypere forståelse av krigens kompleksitet og menneskelige sider. Gjennom bøker, filmer og personlige beretninger får vi både historisk innsikt og en emosjonell forbindelse til hvordan krigen har påvirket

enkeltmennesker og deres etterkommere. Filmen *Max Manus* (2008) gir en gripende skildring av en motstandshelts kamp mot okkupasjonsmakten (Emilsen, 2020), mens Gunnar Sønsteby's memoarer *Rapport fra Nr. 24* (1960) gir en unik innsikt i operasjonene og erfaringene til en av Norges mest dekorerte krigshelter. (Frode Færøy, 2025)

Bakgrunnen for denne oppgaven bygger på et bredt forskningsfelt rundt andre verdenskrig, og spesielt temaet motstandsbevegelsen i Norge. Andre verdenskrig er grundig behandlet i historieforskning og skolepensum, der fokuset ofte ligger på de overordnede årsakene, hendelsene og konsekvenser på samfunnsnivå. Det er også gjort omfattende arbeid rundt den norske motstandsbevegelsen, med vekt på organisasjoner, militære operasjoner og politiske effekter. Innenfor denne forskningen finnes det en del som også berører Rogaland, hvor Oskar Espedal var aktiv.

Likevel ser man ofte at individenes historier, spesielt de som ikke tilhørte de mest kjente motstandsnettverkene eller de nasjonalt berømte aksjonene, blir mindre belyst. Selv om vi vet mye om hvordan motstanden fungerte som en helhet, finnes det fortsatt mange personlige historier som ikke er utforsket eller løftet fram. Disse historiene kan gi oss et mer nyansert bilde av hvordan motstandskampen artet seg lokalt, og hvordan enkeltpersoner opplevde risikoen og påkjenningene ved å stå opp mot okkupasjonsmakten.

Min tippoldefar, Oskar Espedal var et av ofrene etter den tyske oppkupasjonen i Norge på 1940-tallet. Han ble født på Holmegenes i Stavanger den 9. september 1886. Min interesse for denne oppgaven ble vekket i forbindelse med en historieoppgave vi fikk utdelt. Jeg visste nesten ingenting om Espedal før jeg startet denne oppgaven, og det var først da jeg begynte å spørre familien min om han, at jeg skjønnte hvor viktig han var. Min mor fortalte om sin oldefar, som var motstandsmann og ble drept av Gestapo. Hun hadde begrenset informasjon, men mente at andre familiemedlemmer kunne vite mer. Dette gjorde meg nysgjerrig, ikke bare på hva han opplevde og gjorde, men også på hvorfor vi ikke har snakket mer om det.

1.2. Avgrensning, problemstilling og disposisjon

Hensikten med denne forskningsoppgaven er å undersøke problemstillingen: Hvordan kan lokalhistoriske kilder kaste lys over min tippoldefars rolle under krigen, og hvilken rolle spiller det kollektive minnet i å bevare og formidle denne innsatsen i hans lokalsamfunn?

Problemstillingen er bred og kompleks, derfor vil jeg forsøke å svare på den ved å dele den opp i mindre delspørsmål og bruke min tippoldefar, Oskar Espedal, som case.

For å avgrense temaet og konkretisere oppgaven, har jeg valgt å fokusere på følgende delspørsmål:

1. Hvilke lokale kilder finnes som kan fortelle noe om Oskar Espedals rolle som motstandsmann under andre verdenskrig?
2. Hvordan påvirket motstandsarbeidet hans liv, og hva kostet det ham og familien?
3. På hvilken måte har Oskar Espedals innsats blitt husket i familien og i lokalsamfunnet, og hvordan passer dette inn i større fortellinger om krigen?

Selv om dette ikke er et nytt forskningsområde, kan det å dykke ned i en spesifikk, personlig historie gi nye perspektiver. Det kan vise hvordan motstandskampen artet seg på individnivå, og hvordan slike historier kan bidra til å gjøre krigshistorien levende og nær for oss i dag. Dette er i tråd med kompetansemålet om å «utforske fortiden ved å formulere problemstillinger, finne, vurdere og bruke ulikt materiale» (Udir.no, u.d.) hvor jeg benytter både personlige og historiske kilder for å belyse Espedals innsats i motstandsbevegelsen. Videre er oppgaven et eksempel på hvordan «historiske framstillinger preges av opphavspersonens ståsted og kontekst» noe som vil bli tydelig når jeg undersøker hvordan Espedals innsats har blitt husket eller glemt i ulike kontekster.

Jeg ønsker også å undersøke hvordan hans historie har blitt husket eller glemt i familien og lokalsamfunnet, og om dette kan kaste lys over hvordan vi kollektivt minnes personer som bidro i motstandskampen. Dermed kan denne oppgaven også si noe om betydningen av lokalhistorie og personlig minne i vår forståelse av krigshistorien. Dette knytter seg til kompetansemålet om å «reflektere over hvordan fortiden brukes av ulike aktører» (Udir.no, u.d.) og diskutere hvorfor visse aspekter av historien blir fremhevet i familier og lokalsamfunn, mens andre kan bli glemt.

For å få en helhetlig forståelse av Oskar Espedals liv og innsats i motstandsbevegelsen, vil analysen også omfatte en sammenligning med andre motstandsgrupper i Norge under andre verdenskrig. Gjennom å utforske likheter og forskjeller mellom hans arbeid og det som ble gjort på nasjonalt nivå, kan det klargjøres hvordan ulike aktører bidro til kampen mot okkupasjonsmakten. Problemstillingen er omfattende, men de tre delspørsmålene er nødvendige for å gi et balansert bilde av historien.

Undersøkelsen starter med en gjennomgang av relevant historisk bakgrunn og teori om motstandsbevegelsen under andre verdenskrig. Videre vil jeg redegjøre for metoden jeg har brukt for å samle inn informasjon om Espedals liv og innsats, med særlig vekt på sekundærkilder og lokale arkiver. Deretter vil jeg analysere Espedals bidrag til motstanden i Rogaland. I denne delen

vil jeg også trekke linjer til hvordan lokale nettverk opererte i sammenheng med de større, nasjonale organisasjonene. Til slutt vil oppgaven drøfte Espedals innsats i en større kontekst, sammenligne hans rolle med andre motstandsaktører i Norge, og svare på problemstillingen.

2. Teori

2.1. Andre Verdenskrig generelt

Andre verdenskrig var en global konflikt fra 1939 til 1945, som involverte verdens stormakter og utspilte seg på flere kontinenter. «I mange historiebøker kan vi lese at den andre verdenskrigen begynte med Tysklands invasjon av Polen 1. september 1939.» (Hege Faust, 2020) Etter hvert utviklet krigen seg til en omfattende konflikt mellom aksemaktene: Tyskland, Italia og Japan, og de allierte, ledet av Storbritannia, Sovjetunionen, USA og Kina. Krigen var preget av total krigføring, der både militære mål og sivilbefolkningen ble hardt rammet. Holocaust, strategiske bombingstokter og atombombene over Hiroshima og Nagasaki var noen av krigens mest ødeleggende aspekter. Etter seks år med krig endte konflikten i 1945 med aksemaktenes kapitulasjon. (Hege Faust, 2020) I ettertid har krigen hatt en dyp innvirkning på verdenshistorien, både politisk, økonomisk og kulturelt.

For Norge begynte krigen 9. april 1940 da Tyskland iverksatte Operasjon Weserübung, en godt planlagt overraskelsesinvasjon som sikret tysk kontroll over landet. Tyske styrker angrep samtidig og med stor presisjon alle de største norske havnebyene: Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim og Narvik. (Olsen, 2024) Invasjonen var nøye forberedt for å sikre viktige strategiske mål, særlig jernmalmeeksporten fra Narvik, samt for å hindre britisk innflytelse i Norge. Selv om deler av den norske hæren og marinen gjorde motstand, var landet dårlig forberedt på et koordinert angrep av en slik skala. Etter to måneder måtte de norske styrkene kapitulere, og landet var okkupert i fem år.

Under okkupasjonen vokste det fram en omfattende norsk motstandsbevegelse, som gjennomførte sabotasjeaksjoner, spionasje og illegal pressevirksomhet. Noen bidro aktivt i Milorg og andre organiserte grupper, mens andre hjalp mer i det skjulte, for eksempel ved å skjule flyktninger, distribuere mat eller formidle informasjon.

Milorg ble opprettet i 1941 og ble etter hvert utviklet til en stor hemmelig forsvarsstyrke. Med støtte fra de allierte drev Milorg med våpen lagring, etterretning og sabotasjeaksjoner mot tyske

mål. I 1944–45 ble Milorg offisielt omtalt som Hjemmestyrkene (HS) for å markere at de var en del av det norske forsvaret. (Magne Skodvin, 2024)

En særlig kjent del av Milorgs innsats var «Gutta på skauen», motstandsfolk som opererte fra skjulesteder i skogsområder. Disse gruppene utførte sabotasje og spionasje under krevende forhold. Motstandsarbeidet var farlig, og mange Milorg medlemmer ble avslørt, arrestert og henrettet. (Magne Skodvin, 2024) Oscar Espedal, som var aktiv i motstandsarbeidet i Stavanger, ble forrådt og drept av en norsk gestapotilhenger.

Milorg spilte en avgjørende rolle i frigjøringen av Norge i 1945 og er i ettertid anerkjent som en sentral del av motstandskampen, selv om andre grupper også gjorde viktige bidrag.

2.2. Litteratur etter 2. Verdenskrig

Andre verdenskrig har vært et sentralt tema i både norsk og internasjonal litteratur siden krigens slutt. I etterkrigstiden begynte mange forfattere å bearbeide krigens opplevelser gjennom litterære verk. Norske forfattere som Sigurd Hoel, Torborg Nedreaas og Arnulf Øverland publiserte sterke skildringer av krigens konsekvenser, ofte med vekt på moral, skyld og oppgjør.

Umiddelbart etter krigen ble det gitt ut en rekke bøker som tok for seg krigens hendelser og deres innvirkning på samfunnet. «Arnulf Øverland ga ut diktsamlingen *Vi overlever alt*. Det er dikt han skrev mens han satt i fangenskap i Tyskland under krigen» (Hanne Solem, 2024) Diktene belyser motstandsvilje og håp under ekstreme forhold. «Torborg Nedreaas ga ut novellesamlingen *Bak skapet står øksen*. Den handlet blant annet om norske jenter som ble forelsket i tyske soldater.» (Hanne Solem, 2024) Denne novellesamlingen tok opp vanskelige temaer som forholdet mellom norske kvinner og tyske soldater, og utfordret samtidens moralske forestillinger.

I årene etter 1950-tallet utviklet litteraturen seg fra å være nært knyttet til konkrete krigsopplevelser til å inkludere mer komplekse og filosofiske spørsmål om krigens mening og menneskets natur. «Mange skrev om det de hadde opplevd under krigen. Eksempler er Sigurd Hoel med romanen *Møte ved milepælen* og Aksel Sandemose med *Varulven*.» (Hanne Solem, 2024) Dette er romaner som utforsket psykologien bak forræderi og lojalitet. Disse verkene representerer en overgang fra å dokumentere til å analysere krigens mer universelle temaer. Slike verk gir et grunnlag for å forstå hvordan krigens opplevelser har formet både nasjonal og individuell identitet.

Motstandsbevegelsen har lenge blitt fremstilt med en heroisk innsats, særlig gjennom memoarer som Gunnar Sønsteby's *Rapport fra Nr. 24* fra 1960. Disse verkene gir detaljerte skildringer av operasjoner og dagliglivet i motstandskampen. Etter hvert som avstanden til krigen økte, ble fremstillingene mer nyanserte, og nyere bøker har belyst et bredere spekter av temaer, som etiske dilemmaer og interne konflikter.

Fra 1970-tallet og utover har krigslitteraturen blitt stadig blitt mer variert. Forfattere som Berit Nøkleby, kjent for sine omfattende verk om norsk okkupasjonshistorie, har bidratt til denne utviklingen. Nøkleby har blant annet skrevet *Nyordning* og *Holdningskamp*, som begge inngår i serien "*Norge i krig*". (Aschehoug, u.d.) Disse bøkene gir et detaljert innblikk i henholdsvis de administrative endringene og holdningskampen under okkupasjonen.

I tillegg har nyere utgivelser utfordret etablerte narrativer. Marte Michelets *Hva visste hjemmefronten?* (2018) satte søkelys på antisemittiske holdninger i motstandsbevegelsen og hvordan disse kan ha påvirket varslingen om deportasjoner av norske jøder. (Lars A. Fodstad, 2022) Debatten rundt boken har vært intens. Historiker Frode Færøy har omtalt den som et «anklageskrift» mot hjemmefrontens sentrale aktører, som ifølge Michelet burde ha forhåndsvarslet om arrestasjonene. (NRK TV, 2018) Kritikerne er uenige om hennes hensikt: Noen hevder at hun forsøker å rive ned heltedådene, mens andre mener at hun ikke utfordrer motstandskampens verdi, men snarere viser at «alle medaljer har en bakside». (NRK TV, 2018) Et sentralt spørsmål i debatten har vært hvorvidt hjemmefronten faktisk var klar over hva som skulle skje med de norske jødene, og om de gjorde alt de kunne for å redde dem. Striden illustrerer hvordan ny forskning kan utfordre kollektive minner og skape sterke reaksjoner både i akademia og allmennheten.

Begrepet *kollektivt minne*, handler om hvordan grupper i samfunnet husker og videreformidler fortiden. Minnet er ikke bare en individuell handling, men noe som formes av sosiale rammer og fellesskap. I konteksten av lokalhistorie fungerer det kollektive minnet som en måte å bevare og formidle historier om enkeltindivider og deres handlinger. (Roediger, 2021) Lokalhistoriske kilder, som arkivmateriale, muntlige overleveringer og minnesmerker, spiller en nøkkelrolle i denne prosessen. Samtidig kan de være påvirket av selektive prosesser der visse hendelser eller personer fremheves, mens andre glemmes. Mindre kjente personer, kvinner, vonde hendelser som folk ønsker å fortrenge, slik som medlemmer av Nasjonal Samling (NS) som ikke ble straffet etter krigen er eksempler på de som ofte glemmes. Forskning viser at denne selektive hukommelsen kan føre til en skjev fremstilling av historien, der enkelte perspektiver underrepresenteres eller utelates.

Et marxistisk historieperspektiv fokuserer på de økonomiske og sosiale strukturene som ligger til grunn for historiske hendelser. (Fjeld, 2025) Motstandskampen under andre verdenskrig kan fra dette perspektivet forstås ikke bare som en nasjonal frigjøringskamp, men også som en kamp der ulike samfunnslag hadde ulike forutsetninger for deltakelse. For eksempel kan vi analysere hvordan ressurser, nettverk og klassebakgrunn påvirket hvem som fikk en aktiv rolle i motstanden, og hvem som forble usynlige i ettertidens historieskriving.

Filmindustrien har blitt en stadig mer viktig plattform for å bevare og formidle historiene fra andre verdenskrig, spesielt de som omhandler Norges motstand mot Nazi-Tyskland. Filmer som *Den 12. mann*, *Kampen om Narvik*, *Quislings siste dager* og *Kongens nei* bidrar i å bringe denne delen av norsk historie til et bredere publikum. *Den 12. mann* skildrer den dramatiske flukten til Jan Baalsrud etter en sabotasjeaksjon, mens *Kampen om Narvik* fokuserer på de intense kampene som fant sted i byen Narvik i 1940. Filmen *Kongens nei* gir et dypdykk i Kong Haakon VIIIs beslutning om å nekte å overgi Norge til Nazi-Tyskland. (Aune, 2023) Filmen *Quislings siste dager*, gir et historisk perspektiv på Vidkun Quislings siste dager som leder av det nasjonalsosialistiske regimet i Norge. Gjennom disse filmene og seriene blir historiske hendelser levende igjen, og de gir en viktig kulturell og pedagogisk verdi. Filmindustrien gjør det ikke bare mulig å minnes fortiden, men også å formidle viktige historiske lærdommer til nye generasjoner, samtidig som den også vekker interesse for emnet på en engasjerende måte.

Gjennom litteraturen får vi ikke bare historisk innsikt, men også en emosjonell forståelse for hvordan krigen har påvirket enkeltmennesker og samfunn. Verk som *Max Manus* (2008) og *Rapport fra Nr. 24* gir oss levende bilder av motstandshelter, mens bøker som *Leksikon om lys og mørke* og *Frida* viser de menneskelige og etiske dimensjonene av krigens brutalitet.

Denne rike og varierte litteraturen viser hvordan krigserfaringene fortsatt er en kilde til refleksjon og debatt, samtidig som den gir oss verktøyene til å forstå fortidens kompleksitet i lys av vår samtid.

3. Metode

For å sikre godt reliabilitet og validitet i denne forskningsoppgaven innen historiefaget vil det være hensiktsmessig å være kildebevisst og kritisk til kildegrunnlaget som ligger til grunn. Historiske kilder er grunnleggende for all historisk forskning, da de utgjør selve materialet som benyttes for å tolke og forstå fortiden. Dette kan være dokumenter, objekter eller andre spor etter fortidige hendelser, handlinger eller tanker. Innen historiefaget skiller man mellom primærkilder, som er samtidige med de hendelsene de beskriver, og sekundærkilder, som er senere tolkninger basert på slike primærkilder. En sentral del av kildearbeidet er kildekritikk, en metode for å vurdere kildenes

opprinnelse, hensikt og troverdighet. Gjennom kildekritikk sikres det at fremstillingen av fortiden bygger på materiale som er pålitelig og relevant i konteksten det undersøkes i.

I denne oppgaven benytter jeg hovedsakelig en kvalitativ tilnærming for å undersøke min tippoldefar Oskar Espedals liv og innsats som motstandsmann under andre verdenskrig. En kvalitativ tilnærming «er data som vanligvis foreligger i form av tekst, i motsetning til kvantitative data, som uttrykkes i form av tall eller andre mengdetermer» (Grønmo, 2025). Hovedvekten ligger på analyse av skriftlige kilder, både historiske materialer som har blitt bevart i familien, og nyere utgivelser som gir et bredere perspektiv på temaet. En betydelig del av materialet som danner grunnlaget for denne oppgaven, består av skriftlige kilder som avisutklipp, dødsannonser og utdrag fra eldre bøker som omtaler Espedals liv og hans bidrag i motstandsbevegelsen. Disse kildene gir verdifull innsikt i både fakta og samtidens oppfatning av hans innsats. I denne sammenhengen er det relevant å merke at enkelte av kildene er deskriptive, da de forsøker å gi en nøytral og objektiv fremstilling av hendelsene, mens andre er normative og reflekterer datidens verdiladete holdninger. «Da beskriver deskriptivt hvordan ting er, mens normativt beskriver hvordan ting bør være.» (Stoltenberg, 2024)

I tillegg til de historiske kildene har jeg også benyttet nyere utgivelser, inkludert et verk som kom ut i år, som diskuterer motstandsarbeidet under andre verdenskrig. Disse nyere kildene gir en mer oppdatert historisk kontekst og hjelper med å plassere Espedals innsats i en større ramme. Sekundære kilder som historiske bøker og artikler har vært sentrale for å sette hans historie i sammenheng med de bredere fortellingene om motstandskampen, både på lokalt og nasjonalt nivå.

Kildekritikk har vært en vesentlig del av arbeidet, spesielt med tanke på eldre kilder som avisutklipp og dødsannonser. Selv om disse kildene gir et nærbilde av datidens hendelser, må de vurderes nøye for nøyaktighet og objektivitet. Samtidens politiske klima eller personlige tolkninger kan ha påvirket informasjonen. Nyere kilder, på sin side, gir ofte en mer distansert og analytisk tilnærming, men de kan også være preget av forfatterens perspektiv og utvalg av kilder. Jeg har derfor sammenlignet informasjon fra ulike kilder og brukt sekundærkilder til å validere opplysningene.

En styrke ved denne metodiske tilnærmingen er dens evne til å kombinere personlige og historiske perspektiver. De historiske materialene gir et detaljert innblikk i Espedals liv, mens nyere kilder tilfører en bredere kontekst. Dette gir en balansert fremstilling som ivaretar både mikrohistorien og de større linjene. En svakhet er at de historiske kildene kan være ufullstendige eller preget av subjektivitet. Dette har jeg forsøkt å motvirke gjennom kildekritikk og ved å supplere med nyere, objektivt analyserte kilder.

Ved å kombinere historisk materiale som har vært bevart gjennom generasjoner, med moderne historiske utgivelser, har jeg søkt å fremstille Oskar Espedals innsats som motstandsmann på en helhetlig og nyansert måte. Denne metodiske tilnærmingen gjør det mulig å belyse både de personlige dimensjonene og den større historiske konteksten av hans bidrag til motstandsbevegelsen under andre verdenskrig.

4. Resultater og analyse

4.1. Oskar Espedal – Krigen

Under okkupasjonen var matmangel utbredt, og mange i motstandsbevegelsen måtte operere i skjul, noe som gjorde tilgang til forsyninger vanskelig. Min tippoldefar drev med illegal mattrafikk til motstandsfolk under 2 verdenskrig. Allerede i de tidlige krigsdagene, i april 1940, da de norske soldatene lå i Dirdal, sørget han for at de fikk mat. (Erik Ettrup & Ødemotland, 2024) Han hjalp også evakuerte kvinner, barn og eldre fra Telavåg. Hans innsats for å hjelpe flyktninger, samt å bistå personer som Otto Olsen, Ragnvald Mack, Ernst Askildsen, Magne Bakka og andre, vitner om en modig og selvoppofrende holdning. Gjennom sitt arbeid bidro han ikke bare til deres overlevelse, men også til motstandskampens fortsatte eksistens.

I løpet av april 1945 begynte imidlertid tyskerne å legge merke til de illegale aktivitetene hans. Det ble blant annet funnet en varekasse i på holmen «Jerusalem» i Lutsivatnet med en lapp merket med navnet "*Oskar Espedal, Helle i Høgsfjorden*". Dette ble oppfattet som et bevis på at han hadde forsynt motstandsfolk, inkludert gutta i *SABOR* med forsyninger, en påstand tyskerne ikke var villige til å overse. Ifølge lokalavisen *Stavangeren* var det visstnok i forbindelse med Otto Olsens flukt at Oskar Espedal først ble arrestert, og Gestapo kom på døren hans rundt klokken 20:30 på kvelden den 6. april 1945. (Oscar Espedals død, 1945)

Figur 2: Kart som viser beliggenheten til Lutsivatnet. Hentet

fra: Gule Sider

Otto Olsen var en norsk motstandsmann, forretningsmann og lokalpolitiker fra Stavanger. Under andre verdenskrig spilte han en viktig rolle i motstandsbevegelsen, der han utførte illegale oppdrag for Milorg og Secret Intelligence Service (SIS). Han var spesielt involvert i etterretning, radiosendinger og organisering av motstandsnettverk i Rogaland.

I 1942 måtte Olsen flykte til Storbritannia, hvor han fikk spesialtrening som radiotelegrafist og fallskjermhopper. Han ble senere sendt tilbake til Norge flere ganger for å drive etterretning og rapportere om tyske militære bevegelser. I 1944 ble han og Ragnvald Mack arrestert av Gestapo, torturert og forsøkt presset til å samarbeide. De klarte imidlertid å rømme sammen og gikk i dekning frem til krigens slutt.

For Olsens innsats under krigen ble han tildelt Krigskorset, Norges høyeste militære utmerkelse, samt den britiske Distinguished Service Order. Hans innsats var avgjørende for motstandsarbeidet i Rogaland, og han blir husket som en av de viktigste motstandsmennene i regionen.

Ragnvald Mack ble tildelt St. Olavsmedaljen med ekegren for sin innsats under andre verdenskrig. Han fikk denne utmerkelsen for sin personlige innsats for Norge, der han viste mot og tapperhet i hemmelig og militær virksomhet. (kongehuset.no, u.d.) Dette betyr at han også utmerket seg spesielt i motstandsarbeidet og ble anerkjent for sin innsats av norske myndigheter etter krigen.

Natten til 7. april ble en stor ekspedisjon sendt inn mot Forsand med DSD *Ekspress*. Tyskerne ønsket å hevne drapet på Friedrich Wilhelm Heinrich Wilkens, og det var mange som ville delta i aksjonen. (Erik Ettrup & Ødemotland, 2024) Wilkens var en tysk SS-offiser og leder for sikkerhetspolitiet i Stavanger. Han var ansvarlig for brutal undertrykkelse av motstandsbevegelsen, inkludert tortur, henrettelser og omfattende overvåkning. «Under hans ledelse ble nærmere 2000 personer fra Rogaland arrestert, internert eller deportert.» (Byhistorisk Forening Stavanger, u.d.) Han ble drept under en skuddveksling i en trefning på Risholmen i Lutsivatnet 4. april 1945, da tyske styrker angrep motstandsfolkene Magne Bakka og Ernst Askildsen. Bakka og Askildsen drev en hemmelig radiostasjon ved Lutsivatnet og sendte etterretning til London. 4. april 1945 ble de omringet av 280 tyske soldater. (Wikipedia, 2025) De måtte de overgi seg. Askildsen ble skutt, mens Bakka ble torturert i Gestapohuset, men overlevde krigen.

Arnold Hölscher ledet ekspedisjonen sammen med flere menn fra Gestapo. Hölscher var en sentral figur i Gestapo i Stavanger under andre verdenskrig også kjent for sin brutale behandling av fanger, særlig motstandsfolk. Han kom til Stavanger i 1941 som SS-Hauptscharführer og ble senere sjef for Gestapo-hovedkvarteret etter Friedrich Wilkens død under slaget ved Lutsi.

(Wikipedia, 2025) Blant deltakerne var også flere norske statspolitifolk, inkludert Holger Tou, samt tyske soldater fra Feldgendarmerie og Kriegsmarine, som førte båten. Ekspress ankom kaien på Helle rundt klokken ett om natten, og det tok ikke lang tid før huset til Espedal ble omringet. Hölscher banket hardt på døren, og det var Espedal selv som åpnet. Han ble raskt tatt inn i stuen av Hölscher, mens resten av familien måtte kle på seg og ble deretter ført om bord på Ekspress.

Figur 3: *Holger Tou jr. på vei ut av rettslokale i Stavanger (Omdal, 2023)*

Hölscher startet umiddelbart en brutal mishandling av Espedal. Han krevde at Espedal skulle snakke, men hver gang han forsøkte å svare, ble han avbrutt med slag og spark. Holger Tou, som både fungerte som tolk og forhører, deltok aktivt i volden og var like ivrig som Hölscher. (Erik Ettrup & Ødemotland, 2024) Espedal ble satt i håndjern, med armene plassert på hver side av knærne, og en stokk ble presset inn mellom dem, noe som gjorde ham helt forsvarsløs. Mishandlingen varte i over en time, mens stuen var fylt med menn fra Statspolitiet, Gestapo og Feldgendarmerie. Til tross for at en tilskuer påpekte at Espedal burde få anledning til å snakke, fortsatte volden uavbrutt. (Erik Ettrup & Ødemotland, 2024)

Det var altså under disse kaotiske og brutale forholdene at Oskar Espedal ble tatt. Funnet i sitt eget hjem, der han motvillig ble dratt bort av Gestapo. Ifølge vitnesbyrd fra en av hans nære venner, var Espedals siste øyeblikk preget av desperasjon og smerte. Han lå med halvåpne øyne og pustet tungt, men var ute av stand til å snakke. Vennen forsøkte å hjelpe han ved å fukte et lommetørkle og dryppe vann forsiktig i munnen hans, et forsøk på å få ham til å reagere eller kommunisere, men tiden løp ut. (Erik Ettrup & Ødemotland, 2024) Til slutt prøvde han å få vokterne inn i cellen for å kreve legehjelp, men hver gang ble de avvist med den kyniske uttalelsen «Er schläft», tysk for at han bare sov. Den siste gangen var det åpenbart at han ikke lenger kunne reddes, og vennen ble etter hvert låst inne på toalettet. Da han kom tilbake til cellen, var Espedal allerede borte. (Erik Ettrup & Ødemotland, 2024)

Tidligere på kvelden hadde Espedal ringt en av sine medhjelpere, Kristian Berge, og bedt ham om å fjerne navnelappene fra forsyningskassene i et hemmelig lager på Torstein Harboes gård i Rossavik. Espedal fryktet at Gestapo kunne komme, men han valgte likevel å bli værende. Han slet med helsen, noe som sannsynligvis var en av grunnene til at han ikke rømte. Frykten for hva som kunne skje med familien hans spilte nok også en rolle, men nå var det uansett for sent.

Ifølge flere rapporter døde han i tysk fangenskap på Lågård fengsel i Stavanger den 6. april 1945, om ikke tidligere. En tysk militærlege uttalte at han døde 8. april, men folk som satt i fengselet meldte at han allerede var død samme dag som han ble arrestert. (Oscar Espedals død, 1945) Det er fortsatt usikkert når han faktisk døde.

Espedals død ble først holdt hemmelig av tyskerne. Familien i Høgsfjord ble informert etter en kort stund gjennom skjulte kanaler. Det var en uklar kommunikasjon mellom de tyske myndighetene og de lokale myndighetene om hans død. Gjennom Rogaland fylkeskontor opplyste fylkeskontorsjef kaptein Ørberg på Gestapos vegne at det var sludder at Oscar Espedal var død. En time etter ga statspolitiet de pårørende den offisielle beskjeden om dødsfallet.

Begravelsen hans, som fant sted den 21. april 1945, var preget av en stor sørgeskare. (Rogaland, 1949) Askebåren ble eskortert av familie, venner og andre motstandsfolk, og på Forshavnskirken ble det holdt en kort minneandakt ved sokneprest Sæbø. Denne prosessen understreker ikke bare den dype sorg og tapet familien opplevde, men også den kontinuerlige trusselen de stod overfor fra nazistene. Den hemmelige karakteren av begravelsen viser hvordan motstandsfolk og deres familier måtte balansere offentlige og private liv under krigens siste måneder.

Gjennom krigens gang viste han en bemerkelsesverdig vilje til å bidra til frigjøringsarbeidet, blant annet ved å hjelpe flyktninger, videreformidle meldinger og ta vare på våpen. Hans innsats var tett knyttet til lokale motstandsgrupper, blant annet gjennom samarbeid med Otto Olsen, noe som førte til hans arrestasjon.

Holger Tou, var en av de mer kontroversielle figurene fra krigens slutfase, og representerer et annet aspekt av de komplekse og ofte brutale historiene fra andre verdenskrig. Hans historie er et eksempel på hvordan enkelte individer valgte en helt annen vei. Tou hadde vært en aktiv NS-medlem siden 1933 og vervet seg til militærtjeneste, der han sverget troskap til Adolf Hitler. (Erik Ettrup & Ødemotland, 2024) Etter å ha kjempet på østfronten, returnerte han til Norge, hvor han ble politikonstabel i Stavanger og senere ansatt ved statspolitiet. Fra 1. februar 1945 jobbet han tett sammen med det tyske sikkerhetspolitiet, der han deltok i flere aksjoner mot motstandsbevegelsen. Han ble en av de mest brutale personene i denne perioden, kjent for sin

deltakelse i tortur og mishandling av fangede motstandsfolk, inkludert Espedal. «Han kunne til tider være så brutal at selv tyskerne måtte be ham roe seg ned.» (Erik Ettrup & Ødemotland, 2024) Under rettsaken ble det fremhevet at Tou hadde en svekket dømmekraft, preget av en sterk mindreverdighetsfølelse og en lett påvirkelighet. I april 1946 ble han dømt til livstid, men dommen ble anket og omgjort til dødsstraff i juni samme år. Holger Tou ble henrettet, og hans sak reflekterer den klare sosiale skjevheten i rettsoppgjøret, der personer med lavere sosial status ble straffet strengere enn de med høyere samfunnsposisjoner, 22 av de 25 henrettede tilhørte lavere samfunnslag. (Erik Ettrup & Ødemotland, 2024)

4.2. Hvilke lokale kilder finnes som kan fortelle noe om Oskar Espedals rolle som motstandsmann under andre verdenskrig?

Flere lokale kilder gir oss innsikt i Oskar Espedals rolle i motstandsarbeidet, og de bidrar til å bevare minnet om hans innsats på ulike måter. De fleste kildene inkluderer det samme bildet av Espedal, noe som kan tyde på et begrenset visuelt kildegrunnlag og en selektiv framstilling. Sensur og ordvalg har også påvirket hvordan han huskes. Brutaliteten han ble utsatt for, ble tydelig beskrevet, men språket var ofte preget av patriotiske uttrykk, som skaper en heroiserende framstilling, der Espedals lidelse blir en del av et større narrativ om offervilje og kamp for frihet. Bruken av det samme bildet forsterker dette minnebildet.

Stavangeren (1945): Denne avisartikkelen gir et tidsnært og deskriptivt bilde av hendelsene rundt Espedals arrestasjon og død, med detaljer om hvordan navnet hans ble funnet på en varekasse, og hvordan Gestapo tok ham. *Stavangeren* illustrerer den brutale virkeligheten under okkupasjonen og bidrar til å bevare et levende bilde av motstandskampen. Samtidig kan redaksjonelle vinklinger og den politiske situasjonen etter krigen ha påvirket hvordan historien ble fremstilt.

Dagbladet (1949): Artikkelen i *Dagbladet*, utgitt noen år etter krigen, gir et mer reflektert perspektiv over Espedals liv og innsats. Den inneholder vurderinger som er preget av ettertidens erindringer og nasjonale narrativer, noe som gir den en i større grad normativ karakter, selv om den også formidler konkrete deskriptive fakta. Ved å samle inn ettertidens erindringer og vurderinger bidrar kilden til en mer kontekstualisert framstilling. Samtidig bør man være oppmerksom på at redaksjonelle holdninger og nasjonale narrativer etter krigen kan ha påvirket framstillingen av hans bidrag.

Motstand II og *For din morgondag* er eksempler på verker som setter Oskar Espedals innsats inn i en større nasjonal kontekst. Disse bøkene gir et overblikk over motstandskampen og plasserer hans bidrag blant de mange usynlige, men viktige, handlingene som til sammen bidro til Norges frigjøring. Ved å bruke slike historiebøker kan man få et helhetlig bilde, men det er viktig å være kritisk: Forfatterens perspektiv, de valgte kildene og den historiske konteksten kan alle påvirke hvordan Espedals rolle blir fremstilt. Selv om bøkene inneholder deskriptive elementer ved å beskrive konkrete hendelser, er de primært normative, ettersom de tolker og rammer inn hans innsats ut fra forfatterens perspektiv og valg av kilder.

I tillegg til avisartikler og historiebøker, kan også muntlige overleveringer og lokale arkiver spille en betydelig rolle i å dokumentere og bevare minnet om Espedals innsats. Muntlige overleveringer formidler ofte konkrete hendelser på en deskriptiv måte, men de kan også bære med seg personlige oppfatninger og fellesverdier, som er normative, avhengig av hvordan historien har blitt husket og overlevert.

4.3. Hvordan påvirket motstandsarbeidet hans liv, og hva kostet det ham og familien?

Oskar Espedals innsats under krigen har etterlatt et varig inntrykk både i familien hans og i lokalsamfunnet. For familien har hans motstandskamp vært både en kilde til stolthet og en smertefull påminnelse om krigens brutalitet. Hans barn og etterkommere vokste opp med vissheten om at han hadde gitt sitt liv for en større sak, men også med et tomrom etter en far, ektemann og bestefar som aldri kom hjem. Slik tap setter dype spor i en familie, og sorgen over det som skjedde ble trolig forsterket av de brutale omstendighetene rundt hans død.

I lokalsamfunnet har minnet om Espedal levd videre i ulike former. Hans navn har blitt nevnt i beretninger fra krigen, og de som kjente ham, videreførte historien om hans innsats. Slike fortellinger blir ofte holdt i hevd av lokalhistorikere, veterangrupper og slektninger som ønsker å bevare arven etter de som satte livet på spill. Likevel er det en utfordring at bidragene fra enkeltpersoner i hjemmefronten ikke alltid får like mye oppmerksomhet som de mer kjente motstandsgruppene eller sabotørene. Espedals innsats, som primært handlet om å støtte og hjelpe motstandsfolk med mat, forsyninger og logistisk støtte, var livsviktig, men slike bidrag har ofte hatt en tendens til å bli underkommunisert i den større krigsfortellingen.

På nasjonalt nivå passer Espedals historie inn i en bredere fortelling om hjemmefrontens innsats, men hans spesifikke bidrag har i liten grad fått plass i det kollektive minnet om motstandskampen. De mest synlige heltene i krigshistorien har ofte vært sabotørene, de militære lederne eller de som utførte spektakulære aksjoner. Espedals innsats representerer imidlertid en annen, men like viktig dimensjon av motstanden, den tålmodige, risikofylte og usynlige kampen som foregikk i det daglige. Hans historie er et eksempel på hvordan vanlige borgere satte seg selv i fare for å hjelpe andre, og hvordan disse små handlingene samlet sett bidro til å styrke motstanden mot okkupasjonsmakten.

Videre illustrerer Espedals skjebne hvor brutal krigen var for dem som ble avslørt. Hans død viser hvor høy prisen kunne være for dem som valgte å stå imot, og den minner oss om at frigjøringen av Norge ikke kom uten store personlige ofre. At han ble arrestert, torturert og etterlatt til å dø i fengselet, vitner om hvor nådeløse okkupasjonsmakten og dens støttespillere var mot dem de oppfattet som fiender.

Minnet om Oskar Espedal lever videre både i familien og i historien om lokalsamfunnets motstand. Selv om han ikke er en av de mest kjente navnene fra krigen, representerer han de mange nordmennene som i stillhet gjorde en avgjørende innsats, ofte med livsfarlige konsekvenser. Hans historie minner oss om at krigen ikke bare ble utkjempet på slagmarken, men også i hverdagen, der enkeltpersoner tok modige valg for å hjelpe sine medmennesker.

Figur 3: Familien til Oskar og Elen Espedal samlet ved minnesteinen på Forsand Kyrkjegard ved minnemarkeringa 8.mai 1985. (Sogelag, 2016)

4.4. På hvilken måte har Oskar Espedals innsats blitt husket i familien og i lokalsamfunnet, og hvordan passer dette inn i større fortellinger om krigen?

Oskar Espedals innsats har blitt husket både i familien og lokalsamfunnet, på ulike måter. I familien hans er det sannsynligvis en stolthet og en sorg knyttet til hans motstandshandlinger, noe som kan ha blitt videreført gjennom generasjoner. I lokalsamfunnet har det vært viktig å minnes ham som en helt, men kanskje også som en som ble offer for krigens brutalitet. I større fortellinger om krigen, som de nasjonale eller internasjonale fortellingene, kan hans innsats symbolisere de mange, ofte usynlige bidragene fra folk på hjemmefronten som hjalp til i frigjøringskampen. Hans historie står som et viktig eksempel på det lokale motstandsarbeidet som ofte får mindre oppmerksomhet i de offisielle fortellingene om krigen.

Oskar Espedals innsats under krigen har etterlatt et varig inntrykk både i familien hans og i lokalsamfunnet. I familien går minnene videre gjennom muntlige tradisjoner og personlige beretninger, historier om en modig mann som tok store risikoer for å hjelpe sine landsmenn. Denne erindringen har ført til en blanding av stolthet og sorg: stoltheten over at han var villig til å ofre alt for frihetens sak, og sorgen over det dype personlige tapet familien måtte bære.

I lokalsamfunnet blir Espedal ofte husket som en helt som, til tross for de brutale forholdene under okkupasjonen, sto fast ved sitt ansvar og sin overbevisning. Lokale minnesmerker, historier fra eldre generasjoner, og lokale arkiver viser hvordan hans navn og handlinger har blitt et symbol på den usynlige, men avgjørende, innsatsen til hverdagsmotstandere. Dette er spesielt viktig i et samfunn der den «stille motstanden» ofte har fått mindre rom i de offisielle, nasjonale historiefortellingene.

Mens Milorg var en koordinert motstandsbevegelse med en nasjonal struktur, fantes det også mange individuelle motstandsfolk som opererte uavhengig, men som likevel bidro til det større målet om å motarbeide den tyske okkupasjonen. Espedal var en av disse enkeltpersonene som på eget initiativ hjalp motstandsbevegelsen ved å lagre våpen, frakte forsyninger og støtte flyktninger. Espedals innsats kan sammenlignes med aktører som Max Manus og Gunnar Sønsteby, men med viktige forskjeller. Manus og Sønsteby var sentrale i Milorg og utførte spektakulære sabotasjeaksjoner i tett samarbeid med de allierte. Espedals arbeid var mer lavmælt og handlet om praktisk støtte, men det var likevel risikofyllt og essensielt for motstandsarbeidet.

Mens de organiserte gruppene var avhengige av et nettverk for å gjennomføre aksjoner, måtte Espedal operere alene, noe som ga ham større frihet, men også større sårbarhet.

I de større fortellingene om krigen fungerer Oskar Espedals historie som et eksempel på hvordan motstandsarbeidet ikke bare bestod av store, dramatiske aksjoner, men også av daglige, utrettelige bidrag fra enkeltmennesker. Hans bidrag minner oss om at kampen mot okkupasjonen var sammensatt av mange lag, fra de som organiserte sabotasjer og etterretning, til de som han, som sørget for at livsviktige forsyninger nådde frem til de som trengte dem. Denne nyanserte forståelsen bidrar til å berike den nasjonale historien om frigjøringen, og understreker at selv de som ofte har vært oversett i de offisielle narrative, faktisk spilte en avgjørende rolle.

Espedals arv minner oss derfor om at frihet og mot aldri kan tas for gitt, og at selv i de mørkeste tider kan enkeltmenneskers motstandshandlinger lyse opp veien mot en bedre fremtid.

4.5. Hvor viktig er det å ta vare på historiske kilder i et lokalsamfunn?

Å ta vare på historiske kilder i et lokalsamfunn har en stor betydning av flere grunner. Oskar Espedals historie, hans modige kamp i motstandsbevegelsen og den påfølgende hemmeligholdelsen av hans død, illustrerer tydelig hvor vanskelig det kan være å bevare essensielle historier for fremtidige generasjoner. Ved å dokumentere både fysiske kilder, som dokumenter, fotografier og arkiver, og muntlige kilder, som vitnesbyrd og familiefortellinger, kan vi få et helhetlig bilde av hva som faktisk skjedde under krigen. Slike kilder gir oss ikke bare et faktabasert innblikk, men også en dypere forståelse av de skjulte lidelsene og ofrene som mange, inkludert Espedal, måtte tåle. Historiske kilder fungerer som viktige ressurser for utdanning og forskning, og de bidrar til å styrke den kulturelle identiteten ved å hjelpe lokalsamfunnet med å forstå sin egen fortid og utvikling. I tillegg dokumenterer de samfunnets kulturelle og sosiale mangfold, og skaper en sterkere følelse av tilhørighet og samhold blant innbyggerne. Bevarte historiske steder og dokumenter kan også tiltrekke turisme, noe som gir økonomiske fordeler for lokalsamfunnet, og de gir verdifulle perspektiver for bærekraftig utvikling ved å vise hvordan samfunnet tidligere har tilpasset seg miljø og ressursbruk. Samlet sett beriker bevaringen av slike kilder vår forståelse av fortiden, og legger et solid fundament for en bevisst og inkluderende fremtid.

5. Drøfting

I denne oppgaven har jeg sett nærmere på Oskar Espedals rolle under andre verdenskrig, og funnene mine viser tydelig hvordan den «stille motstanden», den daglige innsatsen for å sikre mat og forsyninger var helt avgjørende for at motstandsbevegelsen skulle overleve, til tross for de enorme personlige kostnadene det medførte. Espedals historie illustrerer hvordan vanlige mennesker tok store sjanser for å bidra til frigjøringen, og hvordan slike bidrag ofte blir oversett i de mer nasjonale fortellingene om krigen.

Max Manus og Gunnar Sønsteby er to av de mest kjente motstandsmennene fra andre verdenskrig i Norge, og deres innsats er ofte sett på som eksempler på heltemot. Max Manus var kjent for sine dramatiske sabotasjeaksjoner mot tyskerne, mens Gunnar Sønsteby spilte en sentral rolle i etterretningsarbeid og organiserte flere viktige operasjoner. I motsetning til dem var Oskar Espedal mer involvert i lokale motstandsgrupper, der han bidro til støtteoperasjoner som å lagre våpen, hjelpe flyktninger og utføre mer lavprofilert, men viktig arbeid. Sammenlignet med Manus og Sønsteby, var Espedals innsats mindre spektakulær og mer begrenset i omfang, men hans bidrag var likevel en del av den større motstandsbevegelsen i Norge. Dette viser at motstanden mot okkupasjonen ikke bare var preget av de store aksjonene, men også av mange mindre, viktige handlinger som sammen bidro til å svekke fienden.

En viktig dimensjon i drøftingen er hvordan de lokale kildene, slik som avisartiklene fra *Stavangeren* og *Dagbladet Rogaland* samt historiebøkene *Motstand II* og *For din morgondag*, bidrar til å bevare minnet om Espedals innsats. Disse kildene gir oss verdifull innsikt, men de må også vurderes kritisk. Avisene gir et umiddelbart bilde av de brutale omstendighetene under okkupasjonen, mens ettertidens historiebøker gir en bredere, men likevel filtrert, fremstilling. Det er også verdt å merke seg at avisartiklene ikke oppgir en konkret forfatter, kun avisnavnet, noe som gjør det vanskelig å vurdere forfatterens ståsted og eventuelle agenda. Her må vi stille spørsmål: Til hvilken grad kan vi stole på at redaksjonelle valg og politiske agendaer i etterkrigstiden ikke har forvrengt bildet av de usynlige, men livsviktige, bidragene fra enkeltpersoner som Espedal?

Når det gjelder *Motstand II*, er forfatterne en gruppe lokalhistorikere fra Militærhistorisk Forening Rogaland (MHFR), en organisasjon med spesialisering i lokal militærhistorie. Deres tilgang til unike kilder og ekspertise gir boken troverdighet, men samtidig kan deres fokus på lokalhistorie medføre at Espedals innsats blir fremstilt i et visst perspektiv, som en viktig og

innsats i en uoversiktlig og farlig tid. På samme måte gir *For din morgondag*, utgitt av Forsand Sogelag, et bilde som kan være nyansert.

Det er mulig at Oskar Espedal har fått mer oppmerksomhet på grunn av måten han døde på. Historier om motstandsmenn som ble torturert og drept av okkupasjonsmakten, har ofte fått en sterkere plass i krigslitteraturen og minnekulturen enn de som overlevde. Lidelse og offerhandlinger har en emosjonell kraft som gjør at slike historier lettere blir husket og løftet frem som symboler på motstandskampen. Espedals skjebne passer inn i dette mønsteret: hans arrestasjon, tortur og død gir en fortelling om heroisk motstand og brutale konsekvenser, noe som kan ha bidratt til at han ikke ble glemt.

Samtidig kan dette også føre til en skjev framstilling av motstandsarbeidet, der de som overlevde, men like fullt risikerte livet og gjorde en viktig innsats, ikke får den samme anerkjennelsen. Mange som deltok i motstandsarbeidet, forble usynlige i ettertid, nettopp fordi de overlevde og gikk videre med sine liv uten å bli en del av den heroiske minnekulturen. Spørsmålet blir da om Espedal først og fremst huskes for sitt motstandsarbeid, eller om det er hans brutale skjebne som har gjort ham til en del av lokalhistorien.

I tillegg understreker funnene mine de enorme kostnadene som Espedals kamp medførte, både for ham selv og for familien hans. Det var ikke bare en daglig kamp for å skaffe mat og forsyninger, men også en livsfarlig affære der han risikerte alt, og der hans familie måtte bære den påfølgende sorgen over å miste en far, ektemann og bestefar. Denne personlige prisen setter et menneskelig ansikt på den historiske kampen og minner oss om at krigens konsekvenser ofte går langt utover det som kan måles i tall eller strategiske seiere.

Teoretiske perspektiver kan bidra til å sette disse funnene inn i en større sammenheng. Vi bør se historien i et helhetlig perspektiv der selv tilsynelatende små hendelser har sin plass i den store utviklingen. Samtidig gir et marxistisk historieperspektiv oss mulighet til å se hvordan sosiale strukturer og maktforhold påvirker enkeltindividets liv, og hvordan hverdagsmotstanden, til tross for at den ikke alltid er like spektakulær, kan ha en avgjørende betydning for nasjonal frigjøring.

Dette illustreres godt gjennom Espedals innsats, som var en del av et større nettverk av «usynlige» helter som alle bidro til kampen mot okkupasjonen.

Når jeg ser tilbake på analysen, lurer jeg på om det kunne vært gjort mer for å hente inn flere kilder, for eksempel flere muntlige overleveringer fra lokalsamfunnet, for å få et enda mer nyansert bilde av Espedals liv. Det er klart at de eksisterende kildene gir et godt utgangspunkt,

men de bærer også preg av den tidens redaksjonelle og politiske agenda. En videre forskning kunne derfor fokusere på å samle inn flere personlige beretninger, som kan kaste lys over de daglige kampene og de personlige opplevelsene til de som var involvert.

I tillegg er det viktig å være kritisk til kilder som Wikipedia, da slike plattformer kan være preget av feilinformasjon eller ufullstendige opplysninger. Wikipedia kan redigeres av hvem som helst, og selv om mange artikler er godt kildebelagte, finnes det også eksempler på unøyaktigheter og subjektive tolkninger. (Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, u.d.) Dette understreker behovet for å bruke flere kilder og å vurdere dem kritisk, spesielt i historisk forskning der nøyaktighet og kontekst er avgjørende.

Avslutningsvis mener jeg at Espedals historie, til tross for at den ikke alltid har fått plass i de offisielle fortellingene om krigen, er et kraftfullt eksempel på hvor viktig det er å bevare og reflektere over individuelle historier. Ved å drøfte hans bidrag, de personlige kostnadene og den kritiske behandlingen av lokale kilder, får vi en dypere forståelse av hva det virkelig kostet å kjempe for friheten, både for enkeltindivider og for samfunnet som helhet. Det er denne helhetlige tilnærmingen som er essensiell for å unngå at vi glemmer de mange ofrene som ligger bak de store seirene i historien, og som kan hjelpe oss å forhindre at slike tragedier gjentar seg i fremtiden.

6. Konklusjon

Gjennom denne oppgaven har jeg undersøkt Oskar Espedals rolle som motstandsmann under andre verdenskrig, og hvordan hans innsats har blitt husket i ettertid. Problemstillingen min har vært om Espedals bidrag til motstandsbevegelsen har fått tilstrekkelig oppmerksomhet, både i kilder som ble skrevet under og rett etter krigen, og i nyere historiske verk. Jeg har fått bekreftet at hans innsats ble anerkjent av samtidige kilder, men samtidig ble han en del av en større gruppe motstandsmenn som ikke nødvendigvis ble fremhevet i ettertidens nasjonale fortellinger. De kildene jeg har benyttet viser at Espedal ble omtalt i både normative og deskriptive sammenhenger, der de første ofte bærer preg av ettertidens tolkninger og vurderinger, mens de sistnevnte kildene gir et mer faktabasert bilde. En interessant refleksjon som har oppstått underveis er hvordan det personlige og lokale perspektivet på motstandskampen kan ha blitt oversett i den nasjonale historiefortellingen.

Dette prosjektet har også åpnet for videre refleksjoner rundt hvordan minner om krigen fortsatt formes i dagens samfunn, særlig i lys av filmindustrien og moderne medier som spiller en stadig

større rolle i å bevare og formidle historien. I lys av denne utviklingen er det mulig å tenke at historier som Espedals nå får en ny livskraft gjennom film og litteratur, noe som gir mulighet for en dypere forståelse av både den personlige og nasjonale betydningen av motstandskampen. Det er derfor viktig å fortsette å utforske hvordan vi kollektivt minnes krigen, for å unngå at viktige bidrag går tapt i historiens støv.

Som George Santayana sa: "*Those who cannot remember the past are condemned to repeat it.*" (College of Liberal Arts and Human Sciences, u.d.) Dette sitatet understreker viktigheten av at vi bevarer og reflekterer over fortiden, slik at vi kan lære av dem og unngå å gjenta de samme feilene. Selv om prosjektet har belyst viktige aspekter ved Espedals innsats, er det fortsatt mye mer å utforske. Videre forskning kan kanskje kaste lys over flere ukjente helter og deres skjebner, og hvordan disse historiene kan bidra til å styrke vår kollektive hukommelse om andre verdenskrig.

7. Referanser

Aschehoug. (u.d.). Hentet fra Berit Nøkleby:

https://aschehoug.no/Berit_Nokleby?utm_source=chatgpt.com

Aune, O. (2023, Desember 21). NRK. Hentet fra En guide til norske krigsfilmer:

<https://www.nrk.no/kultur/xl/en-guide-til-norske-krigsfilmer-1.16678866>

Byhistorisk Forening Stavanger. (u.d.). Hentet fra Medlemsmøte tors 24.10. kl. 19.00:

<https://byhistoriskforening.org/medlemsmote-tors-24-10-kl-19-00/>

Churchill, W. (2009, September 1). *International Churchill Society*. Hentet fra "The Creeds of the Devil": Churchill between the Two Totalitarianisms, 1917-1945 (1 of 3):
<https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/the-creeds-of-the-devilchurchill-between-the-two-totalitarianisms-1917-1945-1-of-3/>

College of Liberal Arts and Human Sciences. (u.d.). Hentet fra History repeating:
<https://liberalarts.vt.edu/magazine/2017/history-repeating.html>

Digitalt Museum. (2017, Desember 18). Hentet fra poståpner, Espedal Oscar, portrett:
<https://digitaltmuseum.no/011011737325/postapner-espedal-oscar-portrett>

Emilsen, A.-S. S. (2020, Desember 18). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra Max Manus spillefilm:
https://snl.no/Max_Manus_-_spillefilm

Erik Ettrup, O. L., & Ødemotland, T. (2024). *Motstand - II Glimt fra okkupasjonen Bind 10*. Sandnes: Forlagshuset Vest AS.

Fjeld, A. (2025, Februar 22). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra Marxisme: <https://snl.no/marxisme>

Frode Færøy, A. M. (2025, Januar 5). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra snl.no:
https://snl.no/Gunnar_S%C3%B8nsteby

Grønmo, S. (2025, februar 25). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra kvalitativ metode:
https://snl.no/kvalitativ_metode

Hanne Solem, E. Z. (2024, September 20). *Lille norske leksikon*. Hentet fra andre verdenskrig og etter krigen (norsk litteratur):
https://lille.snl.no/andre_verdenskrig_og_etter_krigen__norsk_litteratur

Hege Faust, S. F. (2020). *Grunnbok i Historie*. Hentet fra Den andre verdenskrigen:
<https://les.unibok.no/#aschehoug/9788203319853/5114/346>

kongehuset.no. (u.d.). Hentet fra Tildelinger av ordener og medaljer:
https://www.kongehuset.no/tildelinger.html?tid=28028&sek=27995&q=&type=27123&aars_tall=1948

Lars A. Fodstad, M. I. (2022). *unibok.no*. Hentet fra MOMENT 3:
<https://les.unibok.no/#cappelendam/p205841/4977/156>

Magne Skodvin, F. F. (2024, November 26). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra Hjemmestyrkene:
<https://snl.no/Hjemmestyrkene>

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. (u.d.). *NTNU*. Hentet fra Wikipedia:
<https://i.ntnu.no/wiki/-/wiki/Norsk/Wikipedia>

NRK TV. (2018, november 15). Hentet fra 15. november 2018: Hva visste hjemmefronten?:
<https://tv.nrk.no/serie/debatten/sesong/201811/episode/NNFA51111518>

Olsen, P. E. (2024, Oktober 8). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra Weserübung (Tysklands angrep på

Norge i 1940): https://snl.no/Weser%C3%BCbung_-_Tysklands_angrep_p%C3%A5_Norge_i_1940

Omdal, S. E. (2023, mars 15). *Stavanger Aftenblad*. Hentet fra De som svek – og de som dømte: <https://www.aftenbladet.no/magasin/i/XwQoVg/de-som-svek-og-de-som-doemte>

Oscar Espedals død. (1945, mai 24). *Stavangeren*.

Roediger, H. L. (2021, Desember). *The National Center for Biotechnology NCBI*. Hentet fra Three facets of collective memory: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35266734/>

Rogaland, D. (1949, mai 9). Stemningsfull minnestund for Oscar Espedal. *Stemningsfull minnestund for Oscar Espedal*. Høgsfjord, Forsand, Norge: Dagbladet Rogaland.

Sogelag, F. (2016). *For din morgondag*. Stavanger: Forsand sogelag.

Stoltenberg, C. (2024, november 25). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra Deskriptiv: <https://snl.no/deskriptiv>

Udir.no. (u.d.). Hentet fra Kompetansemål og vurdering Historie (HIS01-03): <https://www.udir.no/lk20/his01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv85?lang=nob>

Vedlegg 1. (u.d.). *Osmund G. Espedal*. Norge.

Wikipedia. (2025, Februar 17). Hentet fra Arnold Hölscher: https://no.wikipedia.org/wiki/Arnold_H%C3%B6lscher

Wikipedia. (2025, Mars 21). Hentet fra Kampen ved Risholmen: https://no.wikipedia.org/wiki/Kampen_ved_Risholmen